

Perkembangan Konservatisme di Türkiye: Pengajaran Buat Kelestarian Islam di Malaysia (*The Development of Conservatism in Türkiye: Lessons for Islamic Sustainability in Malaysia*)

Muhammad Khalis Ibrahim* & Mohd Roslan Mohd Nor**

Abstrak

Konservatisme merupakan falsafah politik yang cenderung memelihara tradisi dan menolak perubahan secara drastik. Türkiye mempunyai pengalaman politik konservatisme yang panjang kesan daripada sekularisasi secara radikal oleh rejim Kemalis. Parti Keadilan dan Pembangunan (*Adalet ve Kalkınma Partisi-AK PARTİ*) merupakan entiti mutakhir yang mempelopori politik konservatisme di Türkiye. Meskipun mempunyai banyak perbezaan, Türkiye dan Malaysia berkongsi persamaan sebagai negara Muslim yang progresif, moden dan demokratik. Makalah ini bertujuan untuk membincangkan politik konservatisme AK PARTİ dan menganalisis sejauh manakah ia boleh dijadikan contoh bagi kelestarian Islam di Malaysia. Untuk memenuhi objektif ini, sumber-sumber primer dan sekunder yang berkait dengan wacana konservatisme AK PARTİ telah dirujuk untuk dijadikan asas analisis pengajaran yang boleh diambil bagi kelestarian Islam di Malaysia. Metode analisis komparatif juga telah digunakan bagi membandingkan antara konteks Türkiye dan Malaysia untuk memahami limitasi pengajaran yang boleh diambil oleh Malaysia berpandukan kepada pengalaman konservatisme di Türkiye. Sebagai sebuah parti berideologi demokrasi konservatif, AK PARTİ berjaya membawa politik konservatisme dalam kerangka demokrasi moden. Kejayaan ini merupakan hasil sintesis antara tuntutan-tuntutan konservatisme dan demokrasi yang dilakukan. Politik konservatisme di Türkiye boleh dijadikan contoh buat Malaysia, lebih-lebih lagi dalam memelihara Islam sebagai agama persekutuan, keberadaan institusi raja, identiti Melayu-Islam dan intipati sebenar Islam sebagai daya penyatu masyarakat. Makalah ini menghujahkan bahawa bagi konteks Malaysia, konservatisme merupakan falsafah politik yang penting untuk terus dipegang bagi memelihara keharmonian dan kerukunan masyarakat majmuk.

Kata kunci: Konservatisme, Türkiye, Malaysia, kelestarian Islam, AK PARTİ

Abstract

Conservatism is a political philosophy that tends to preserve traditions and reject drastic change. Türkiye has a long experience of political conservatism due to the Kemalists' radical secularization. The Justice and Development Party (Adalet ve Kalkınma Partisi-AK PARTİ) is an entity that recently champions political conservatism in Türkiye. Despite having many differences, Türkiye and Malaysia share similarities as progressive, modern, and democratic Muslim countries. This paper aims to discuss AK PARTİ's political conservatism and analyze to what extent it can be made as an example for the sustainability of Islam in Malaysia. To fulfill this objective, primary and secondary sources related to AK PARTİ's conservatism discourse have been referred to be used as the basis of analysis of lessons that can be taken for the sustainability of Islam in Malaysia. The comparative analysis method has also been used to compare the context of Türkiye and Malaysia to understand the limitations of lessons that Malaysia can learn based on the experience of conservatism in Türkiye. As a party with a conservative democratic ideology, AK PARTİ manages to uphold political conservatism within the context of modern democracy. This success results from a synthesis between the demands of conservatism and democracy. The political conservatism in Türkiye can be made as an example for Malaysia, especially in preserving Islam as the federal religion, the existence of the king institution, the Malay-Muslim identity, and the true essence of Islam as a societal-unifying force. This paper argues that in the Malaysia context, conservatism is an important political philosophy to be upheld in order to preserve the harmony and stability of the plural society.

Keywords: *Conservatism, Türkiye, Malaysia, Islamic sustainability, AK PARTİ*

* Muhammad Khalis Ibrahim (PhD), Senior Lecturer, Centre for Human Sciences, Universiti Malaysia Pahang, Pahang, Malaysia. Email: khalis@ump.edu.my.

** Mohd Roslan Mohd Nor (corresponding author) (PhD), Professor and Head of Department, Department of Islamic History and Civilization, Academy of Islamic Studies, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, Malaysia. Email: m_roslan@um.edu.my.

Pengenalan

Türkiye, atau *Türkiye Cumhuriyeti*, merupakan negara yang berpenduduk majoriti Muslim yang terletak di persimpangan antara Asia Barat-Balkan-Kaukasus. Türkiye mewarisi Kerajaan Uthmaniyyah yang tertegak selama lebih enam kurun (1299-1924). Berikutan kemerosotan kerajaan-kerajaan Islam pendahulunya, Uthmaniyyah telah memainkan peranan sebagai kerajaan Islam yang utama dan sekaligus menaungi umat Islam pada zamannya.

Walau bagaimanapun, Kerajaan Uthmaniyyah turut mengalami pasang surut sepertimana kerajaan dan empayar yang lain. Cabaran-cabaran politik, ekonomi dan ketenteraan telah menjadi titik mula kepada kemerosotannya. Keadaan tersebut mendesak pembesar-pembesar Uthmaniyyah untuk melaksanakan pelbagai program pembaharuan bermula dari penghujung kurun ke-18.¹ Namun, program pembaharuan yang dilaksanakan tidak semata-mata menyentuh aspek pentadbiran lantaran ia telah membuka pintu kepada interaksi secara langsung dengan tamadun Barat, sekaligus membolehkan idea-idea asing turut menyerap masuk ke dalam pemikiran masyarakat Uthmaniyyah. Kesannya, pembaharuan yang pada asalnya bermatlamat untuk mengukuhkan kedudukan Uthmaniyyah telah menjadi punca kepada kelemahan dalamannya. Kemuncak kemerosotan Uthmaniyyah adalah pada awal kurun ke-20 berikutan kekalahannya dalam Perang Dunia Pertama yang menyebabkan wilayah-wilayahnya dikuasai oleh kuasa-kuasa Barat yang memenangi perang tersebut. Ketika itulah Mustafa Kemal (Atatürk) muncul bagi menyelamatkan saki-baki wilayah Uthmaniyyah, sehingga berupaya menubuhkan negara Turki moden, atau Türkiye, seperti yang dikenali pada hari ini.²

Pada dasarnya, Türkiye merupakan negara yang menjadikan sekularisme sebagai ideologi negara sepertimana yang telah termaktub di dalam perlembagaannya.³ Proses sekularisasi telah dijalankan oleh rejim Kemalis (merujuk kepada pemerintahan Mustafa Kemal Atatürk dan pewaris ideologi Kemalisme) sejak pembinaan negara Türkiye lagi. Islam telah dipinggirkan daripada urusan pentadbiran negara lantaran ia dilihat sebagai punca kepada kemerosotan Uthmaniyyah dan bangsa Turki.⁴ Walau bagaimanapun, hal ini tetap tidak dapat memudarkan imej Islam pada Türkiye memandangkan majoriti penduduknya adalah Muslim. Keberadaan Islam sebagai pegangan hidup bangsa Turki sejak 1000 tahun yang lalu (mengambil kira bangsa Turki sudah mula menerima Islam secara beransur-ansur sejak dari zaman Kerajaan Abbasiyyah) menjadikan Islam bertapak dalam hati dan sanubari mereka yang kini mendiami negara Türkiye. Disebabkan itulah proses sekularisasi dan warisan fahaman Kemalisme telah menerima tentangan pelbagai pihak, lebih-lebih lagi oleh mereka yang mempunyai kesedaran Islam.⁵

Pilihan raya umum November 2002 telah membuka dimensi baharu politik di Türkiye yang menyaksikan kemenangan besar Parti Keadilan dan Pembangunan (*Adalet ve Kalkınma Partisi*-AK PARTİ). AK PARTİ merupakan parti yang lahir daripada jalur Gerakan Wawasan Nasional (*Millî Görüş Hareketi*-MGH), iaitu gerakan politik Islam yang muncul dalam arena politik Türkiye sejak tahun 1970-an. Kemaraan AK PARTİ sebagai parti yang dominan di Türkiye sehingga kini merupakan subjek yang menarik untuk diberikan perhatian, lebih-lebih lagi dari aspek ideologikal. Berbeza daripada induknya MGH, AK PARTİ telah memilih untuk meninggalkan idea politik Islam, atau Islamisme, dengan mengadaptasi ideologi yang disebutkan sebagai demokrasi konservatif (*muhafazakar demokrasi*). Bukan sekadar itu, AK PARTİ malah menjunjung sekularisme, iaitu sikap yang bertentangan dengan pendahulunya. Kini, AK PARTİ merupakan entiti yang mempelopori politik konservatisme di Türkiye.

¹ Untuk memahami jatuh bangun Kerajaan Uthmaniyyah, sila lihat Mehmet Maksudoğlu (1999), *Osmanlı History 1289-1922: Based on Osmanlı Sources*, Selangor: Research Centre, International Islamic University Malaysia; Abu Hanifah Haris (2020), "Sejarah Kerajaan Turki Uthmaniyyah dan Sumbangannya dalam Bidang Sosiopolitik Abad ke-14 hingga Abad ke-20," *Journal of Al-Tamaddun*, Jil. 15, Bil. 1, h. 86-97.

² Bernard Lewis (2002), *The Emergence of Modern Turkey*, New York: Oxford University Press.

³ Sila lihat Artikel 2, Perlembagaan Türkiye. Untuk analisis lanjut mengenai unsur sekularisasi dalam Perlembagaan Türkiye, sila lihat Muhammad Khalis Ibrahim dan Asyiqin Ab Halim (2020), "Proses Pendemokrasian di Turki: Analisis Terhadap Pindaan Perlembagaan Tahun 2010," *Journal of Al-Tamaddun*, Jil. 15, Bil. 2, h. 178-182.

⁴ Pauline Lim Meng Juak (2004), *Kemal Atatürk and the Building of a Modern Turkish Civilization*, Kuala Lumpur: University of Malaya Press, h. 27.

⁵ Muhammad Khalis Ibrahim (2019), "Peranan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) pada Era Erdogan dalam Perkembangan Islam di Turki (2010-2017)," Disertasi sarjana, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.

Meskipun terpisah secara geografi, budaya mahupun pengamalan Islam, Malaysia berkongsi persamaan dengan Türkiye sebagai negara Muslim yang progresif, moden dan demokratik. Penulis melihat, keberadaan Türkiye sebagai sebuah negara Muslim yang beridentiti sekular wajar untuk diberikan perhatian oleh Malaysia, iaitu sebuah negara Muslim yang meletakkan Islam di kedudukan yang tinggi. Secara umumnya, kadar keberagaman (*religiosity*) di Türkiye semakin meningkat lewat kebelakangan ini. Hal ini adalah menarik untuk diberikan perhatian dengan mengambil kira realiti Türkiye yang merupakan sebuah negara sekular dan telah melalui proses sekularisasi, namun menyaksikan fenomena “kebangkitan Islam” masih boleh berlaku. Perkembangan ini berseiringan dengan naiknya AK PARTİ ke tampuk pemerintahan negara, iaitu parti yang mendukung idea politik konservatisme.

Skop dan Metodologi

Politik konservatisme merupakan satu dimensi yang penting untuk diambil kira sebagai kunci yang menghubungkan antara Malaysia dan Türkiye, lebih-lebih lagi dalam melihat kelangsungan Islam di kedua-dua negara berkenaan. Sehubungan dengan itu, makalah ini menggariskan tiga objektif sebagai skop utama perbincangan, iaitu: i) membincangkan politik konservatisme di Türkiye, termasuklah yang dibawa oleh AK PARTİ; ii) membandingkan antara realiti di Türkiye dan Malaysia bagi memahami perbezaan konteks antara keduanya; dan iii) menganalisis beberapa pengajaran yang boleh diambil bagi kelestarian Islam di Malaysia berpandukan kepada pengalaman konservatisme di Türkiye.

Untuk memenuhi objektif yang digariskan, penulis telah merujuk sumber-sumber primer dan sekunder yang berkait dengan wacana konservatisme AK PARTİ untuk dijadikan asas analisis pengajaran yang boleh diambil bagi kelestarian Islam di Malaysia. Sumber-sumber primer dirujuk daripada Program Parti AK PARTİ serta teks ucapan pemimpin utamanya; Recep Tayyip Erdoğan (lahir 1954).⁶ Manakala sumber-sumber sekunder pula dirujuk daripada kajian-kajian yang berkaitan dengan wacana konservatisme Türkiye dan AK PARTİ. Bagi proses analisis, metode komparatif telah digunakan bagi membandingkan antara konteks Türkiye dan Malaysia untuk memahami limitasi pengajaran yang boleh diambil oleh Malaysia berpandukan kepada pengalaman konservatisme di Türkiye. Hasil analisis kemudiannya dihuraikan secara tematik untuk menjelaskan mengenai kepentingan politik konservatisme sebagai falsafah politik yang penting bagi konteks di Malaysia.

Kerangka Konseptual

Memahami Konservatisme dalam Politik

Pada dasarnya, konservatisme, daripada istilah Bahasa Inggeris *conservatism*, merupakan satu bentuk kecenderungan dalam politik yang menekankan nilai-nilai tradisi. Kecenderungan konservatisme dalam memelihara nilai-nilai tradisi merupakan cerminan bagi kata akarnya yang terbit daripada perkataan “*conserve*” yang membawa maksud “memelihara.” Seorang yang konservatif sering dirujuk sebagai tradisionalis, iaitu memilih untuk memelihara, mengembalikan semula dan menjunjung tradisi nenek moyangnya, dan mewariskan ia kepada generasi seterusnya.⁷ Penisbahan konservatisme ke atas politik merujuk kepada pendekatan politik yang konservatif, dengan berpandangan bahawa pemeliharaan tradisi sebagai kunci utama kepada kekuatan dan kestabilan sesebuah bangsa.

Memandangkan pemahaman konservatisme lahir daripada pengalaman masyarakat di Barat, maka ia perlu dilihat berdasarkan tradisi intelektual Barat. Meskipun akar kepada konservatisme dikatakan datang daripada Aristotle (menerusi pandangannya yang memelihara kerajaan berperlembagaan pada zamannya), ia telah disistematikkan sebagai satu bentuk falsafah politik oleh Edmund Burke (hidup 1729-1797), meletakkannya sebagai pengasas bagi idea konservatisme politik moden.⁸ Dalam bukunya *Reflections on the French Revolution*, Burke telah meramalkan kegagalan Revolusi Perancis kerana ia bertujuan untuk merevolusi sistem dan keteraturan sedia ada.⁹ Sedangkan baginya, sesuatu bangsa hanya perlu melihat kembali kepada akar tradisinya. Bagi Burke, manusia adalah saling terikat dengan generasi sebelumnya yang mempunyai sistem, nilai, adat dan budaya tertentu. Justeru, merombak tradisi

⁶ Erdoğan merupakan mantan Perdana Menteri Türkiye dari tahun 2003 hingga 2014, dan memegang jawatan sebagai Presiden Türkiye sejak tahun 2014 hingga kini.

⁷ Yoram Hazony (2022), *Conservatism: A Rediscovery*, Washington: Regnery Gateway.

⁸ Emily Jones (2017), *Edmund Burke & the Invention of Modern Conservatism, 1830-1914: An Intellectual History*, Oxford: Oxford University Press, h. 1-2.

⁹ Lihat dengan lebih lanjut *Reflections on the French Revolution* dalam versi cetakan semula di Edmund Burke (1951), *Reflections on the French Revolution*, London: J. M. Dent & Sons Ltd.

tersebut hanya akan melahirkan kekacauan dalam masyarakat.¹⁰ Konsep “autoriti tradisi” (*the authority of tradition*) telah diperkenalkan bagi meletakkan tradisi sebagai sumber rujukan bagi sesebuah masyarakat.¹¹ Meskipun menekankan persoalan tradisi, Burke tidak menolak keperluan kepada perubahan. Akan tetapi, perubahan yang ingin dilakukan mestilah tidak menjejaskan keautoritian tradisi. Disebabkan itulah Burke menyokong Revolusi Amerika (1775-1783) kerana melihat ia sebagai revolusi yang sebenarnya mempertahankan tradisi kebebasan bangsa Inggeris (*the traditional liberties of Englishmen*), namun menolak Revolusi Perancis yang merombak sistem sedia ada dengan menghadirkan sistem baharu yang belum diketahui keberkesanannya.¹²

Intipati utama bagi idea konservatisme ialah memelihara sistem atau keteraturan sedia ada. Mereka yang konservatif melihat bahawa aspek asas kepada pembentukan masyarakat perlu dipelihara. Justeru, perubahan yang boleh menjejaskan keteraturan dan sistem tradisi perlulah dielakkan.¹³ Konservatisme melihat fitrah asal manusia adalah menjalani kehidupan bermasyarakat dan bergantung hidup dengannya, menjadikan konservatif cenderung untuk memelihara asas keteraturan dan kestabilan masyarakat.¹⁴ Walau bagaimanapun, ini tidak bermaksud konservatisme menolak perubahan secara mutlak. Sebaliknya, konservatisme menyokong perubahan asalkan ia dijalankan secara beransur-ansur dan tidak dilakukan secara drastik. Malah, konservatisme itu sendiri merupakan idea moden yang muncul berdasarkan tuntutan zaman yang berperanan sebagai pengimbang kepada pembaharuan atau revolusi yang tidak terbatas.¹⁵ Konservatisme boleh dirumuskan kepada tiga prinsip utama iaitu: i) tradisionalisme (meletakkan tradisi di kedudukan yang penting dalam masyarakat); ii) organikisme (melihat masyarakat berkembang secara organik tanpa perlu kepada ejen perubahan yang drastik); dan iii) skeptikal politik (berbanding ejen-ejen politik yang lain, pengalaman yang terkumpul dalam sesebuah masyarakat merupakan kearifan politik yang lebih bermakna).¹⁶

Dalam konteks politik, konservatisme sering dinisbahkan sebagai ideologi jalur kanan (*right-wing ideology*) lantaran kecenderungannya terhadap pemeliharaan status quo dan menolak unsur-unsur revolusionisme. Secara umumnya, pandangan politik konservatisme merangkumi pemeliharaan keteraturan sedia ada, keperluan kepada pihak berautoriti (pemerintah) untuk tujuan memelihara kestabilan, pemberian harta persendirian untuk menjamin kebebasan individu dan kelangsungan tradisi, keluarga sebagai asas kepada keteraturan masyarakat, menolak perubahan secara radikal, menekankan hubungan antara masa lalu dan masa kini dan melihat agama sebagai ejen kestabilan dan penyatuan masyarakat.¹⁷ Hal ini meletakkan konservatisme bertentangan dengan liberalisme yang lebih bersifat anti-tradisi di satu pihak, dan pandangan reaksionerisme yang menolak sepenuhnya perubahan dan kemajuan di pihak yang lain.

Konservatisme di Türkiye

Berbeza daripada falsafah-falsafah politik lain seperti liberalism dan sosialisme yang cuba membawa idea politik secara sejagat, konservatisme pula merupakan ideologi politik yang berasaskan situasi (*situational ideology*), di mana ia adalah cerminan terhadap konteks sesebuah masyarakat. Konservatisme mempunyai pandangan-pandangan spesifik berdasarkan di mana ia diamalkan lantaran pandangan konservatif di sesuatu tempat dibentuk oleh sejarah dan pengalaman masyarakatnya yang masing-masing mempunyai perkara tersendiri yang perlu dipelihara.¹⁸

Bagi konteks Türkiye, konservatisme sering merujuk kepada pegangan segmen masyarakat konservatif bukan sekular yang lebih cenderung kepada nilai-nilai tradisi. Mereka lebih disinonimkan dengan identiti “Muslim” (bertentangan dengan identiti “sekular” yang sering disinonimkan dengan masyarakat elit Turki), meletakkan konservatisme Türkiye berteraskan kepada unsur tradisionalisme dan

¹⁰ Peter Viereck (t.t.), “Conservatism,” *Britannica*, dicapai 23 Oktober 2022, <https://www.britannica.com/topic/conservatism>.

¹¹ Edmund Fawcett (2020), *Conservatism: The Fight for a Tradition*, New Jersey: Princeton University Press, h. 3.

¹² Viereck (t.t.), “Conservatism,” *Britannica*.

¹³ Samuel P. Huntington (1957), “Conservatism as an Ideology,” *The American Political Science Review*, Jil. 51, Bil. 2, h. 455.

¹⁴ Roger Scruton (2017), *Conservatism*, London: Profile Books, h. 5-6.

¹⁵ Gül Kolat (2002), “Turkish Conservatism from a Comparative Perspective,” Tesis sarjana, Jabatan Politik Sains dan Pentadbiran Awam, Bilkent University, h. 1-12.

¹⁶ Kolat (2002), “Turkish Conservatism from a Comparative Perspective,” h. 8.

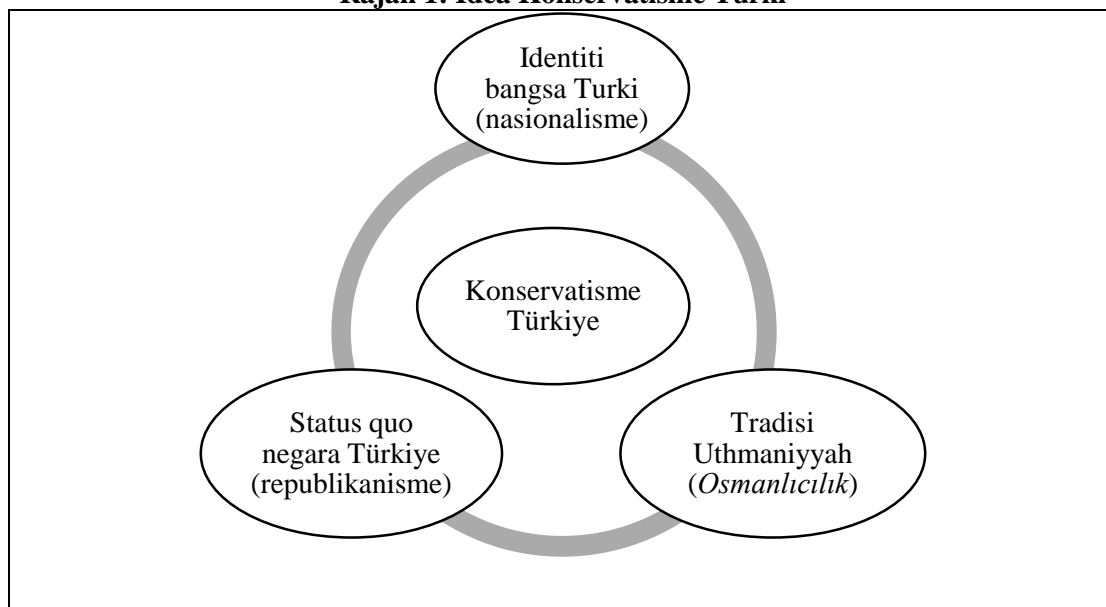
¹⁷ Onur Kulaç, H. Serhan Çalhan dan Mehmet Tuğral (2014), “Conservatism and Turkey: Case of Motherland Party,” *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Jil. 5, Bil. 7, h. 549; Zeyneb Çağliyan-İçener (2009), “The Justice and Development Party’s Conception of “Conservative Democracy”: Invention or Reinterpretation?,” *Turkish Studies*, Jil. 10, Bil. 4, h. 598-599; Kolat (2002), “Turkish Conservatism from a Comparative Perspective,” h. 8-12.

¹⁸ Çağliyan-İçener (2009), “The Justice and Development Party’s Conception of “Conservative Democracy,”” h. 598.

keagamaan.¹⁹ Pada dasarnya, konservatisme Türkiye ialah satu kerangka idea yang berpusat kepada unsur-unsur keturkian, merangkumi nasionalisme Turki, adat dan budaya Turki serta warisan Islam ala-Turki. Sepertimana di tempat-tempat lain, konservatisme Türkiye tidak seperti tradisionalisme yang menganjurkan supaya bangsa Turki berpatah semula ke belakang demi menjunjung tradisi. Sebaliknya, ia merupakan ideologi yang beroperasi dalam kerangka politik moden yang bertujuan bagi mengimbangi proses kemodenan serta memelihara keteraturan sosial (*social order*). Maka, idea konservatisme Türkiye menekankan identiti bangsa Turki, sejarah Uthmaniyyah dan identiti republikan Türkiye.²⁰ Konservatisme Türkiye boleh dirumuskan sebagai hasil sintesis antara kepatuhan kepada adat-tradisi-budaya bangsa Turki, penghargaan terhadap pengalaman sejarah Uthmaniyyah dan kesetiaan kepada negara Türkiye. Dalam hal ini, konservatisme Türkiye menyeimbangkan antara kepentingan memelihara aspek tradisi (yang turut memberi kesan kepada pemeliharaan agama sebagai salah satu komponen asas kepada tradisi bangsa Turki) di satu sudut, dan memelihara status quo republikanisme Türkiye di sudut yang lain.

Dari satu sudut, pemeliharaan tradisi Uthmaniyyah dan pemeliharaan status quo republikanisme seakan bertentangan antara satu sama lain. Hal ini disebabkan tertubuhnya Türkiye adalah hasil daripada penyisihan yang dilakukan terhadap segala warisan Uthmaniyyah secara keseluruhan. Walau bagaimanapun, konservatisme Türkiye cenderung untuk memelihara kedua-duanya dengan melihat republikanisme sebagai konteks dan realiti semasa di mana bangsa Turki berada. Manakala tradisi Uthmaniyyah pula berperanan sebagai sumber rujukan dari sudut pengalamannya dalam meraikan kepelbagaian, sikap keterbukaan terhadap Eropah dan penekanan aspek moral sebagai kunci kepada kesejahteraan masyarakat. Tadisi Uthmaniyyah yang difahami adalah dalam bentuk nilai-nilai yang boleh diwariskan dan diterapkan pada era republik. Justeru, apa yang dilakukan oleh pendukung konservatisme di Türkiye adalah mengadunkan kedua-duanya dan diikat dengan nasionalisme Turki yang menekankan adat, tradisi dan budaya setempat (lihat Rajah 1). Pada mereka, sentimen Uthmaniyyah (*Osmalıcılık*), republikanisme dan nasionalisme Turki merupakan khazanah-khazanah penting dalam membentuk fabrik sosial bagi bangsa Turki dan negara Türkiye yang perlu terus dipelihara. Pemahaman ini menjadi garis pemisah yang membezakan antara segmen konservatif di Türkiye dan pendukung idea Kemalisme, memandangkan Kemalıs lebih cenderung untuk meminggirkan terus sebarang bentuk warisan Uthmaniyyah daripada urusan politik dan sosial.

Rajah 1: Idea Konservatisme Turki

Sumber: Rumusan penulis

Islam telah diberikan perhatian secara khusus oleh para konservatif di Türkiye. Penerimaan Islam oleh bangsa Turki sejak kira-kira 1000 tahun yang lalu menyebabkan Islam cukup sinonim dengan mereka. Justeru, Islam disifatkan sebagai salah satu ejen identifikasi yang penting bagi bangsa Turki.

¹⁹ Ersin Kalaycıoğlu (2007), "Politics of Conservatism in Turkey," *Turkish Studies*, Jil. 8, Bil. 2, h. 234-235.

²⁰ Kalaycıoğlu (2007), "Politics of Conservatism in Turkey," h. 234-236; Kolat (2002), "Turkish Conservatism from a Comparative Perspective," h. 39-40.

Disebabkan itulah, parti-parti politik berhaluan kanan tengah (*centre-right*) di Türkiye mempunyai sikap yang lunak terhadap Islam, lebih-lebih lagi berhubung peranannya dalam kehidupan masyarakat. Parti-parti berhaluan kanan tengah seperti Parti Demokrat (*Demokrat Parti-DP*: 1946-1961), Parti Keadilan (*Adalet Partisi-AP*: 1961-1981), Parti Ibu Pertiwi (*Anavatan Partisi-ANAP*: 1983-2009) dan Parti Jalan Kebenaran (*Doğru Yol Partisi-DYP*: 1983-2007) merupakan entiti-entiti yang sinonim dengan politik konservatisme di Türkiye.²¹ Berbeza daripada entiti politik Islamis seperti MGH, parti-parti konservatif ini tidak ditonjolkan sebagai pendukung idea politik Islam. Sebaliknya, mereka lebih terbuka terhadap pengamalan Islam dalam masyarakat berbanding parti-parti sekular Kemalıs.

Hasil Dapatan

AK PARTİ dan Politik Konservatisme

Dalam perkembangan yang mutakhir, AK PARTİ merupakan entiti yang mempelopori politik konservatisme di Türkiye.²² Meskipun lahir daripada tradisi gerakan Islamis MGH, AK PARTİ memilih untuk mengadaptasi wacana konservatisme yang dapat dilihat menerusi pegangan demokrasi konservatifnya. Menurut pemimpin utamanya Recep Tayyip Erdoğan, demokrasi konservatif boleh dirumuskan sebagaimana berikut:

*I would like to share with you today the path we take and the political approach we employ in our efforts to make this vision a reality. I call this conservative democracy. This approach rests upon Turkey's experience as a meeting point of civilizations, its values and its people's wish and desire to adapt to contemporary values...Our aim is to reproduce our system of local and deep-rooted values in harmony with the universal standards of political conservatism. We are for a conservatism that is modern and open to change, not one which rest on keeping the status quo...Preservation should not prevent making changes and advances. It should allow for adopting to developments without losing the self. In other words, we believe in the need to reach a new synthesis without following a sort of traditionalism that rejects modern achievements.*²³

Berdasarkan kenyataan Erdoğan di atas, terdapat dua prinsip asas bagi konsep demokrasi konservatif yang menggambarkan aspirasi konservatisme partinya. Pertama, demokrasi konservatif cuba menyeimbangkan antara nilai-nilai yang melambangkan identiti masyarakat Turki di satu sudut, dan kehendak masyarakat terhadap nilai-nilai kontemporari di sudut yang lain. Pengalaman Türkiye yang pernah menjadi pusat kepada tamadun pelbagai bangsa satu ketika dahulu dilihat perlu diterjemahkan dalam konteks moden dengan memastikan nilai-nilai setempat mampu bergerak selari dengan keperluan semasa. Kedua, demokrasi konservatif terbuka kepada perubahan dan kemajuan tanpa menggadaikan nilai-nilai lokal masyarakat. Bagi Erdoğan, sikap enggan untuk melakukan perubahan dan terlalu memelihara status quo sehingga boleh membantutkan kemajuan perlulah ditolak. Kedua-dua prinsip ini, iaitu penekanan terhadap tradisi dan terbuka kepada perubahan yang tidak radikal, memperlihatkan unsur konservatisme dalam ideologi politik AK PARTİ.

Pada dasarnya, demokrasi konservatif bukanlah sebuah ideologi yang komprehensif seperti liberalisme atau sosialisme. Sebaliknya, ia adalah sebuah gagasan atau kerangka idea politik baharu yang diformulakan oleh Erdoğan dan rakan-rakan pengasas AK PARTİ yang lain bagi memenuhi tuntutan politik semasa. Demokrasi konservatif merupakan satu bentuk “pemikiran baharu” (*new thinking*) pendiri-pendiri AK PARTİ hasil pengalaman mereka bergerak dalam gerakan Islamis MGH sebelumnya. Istilah “*new thinking*” di sini merujuk kepada tafsiran dan orientasi politik baharu Erdoğan dan rakan-rakannya yang menggerakkan AK PARTİ.²⁴ Semasa fasa awal penubuhannya, AK PARTİ mengalami krisis legitimasi sama ada di mata masyarakat selaku pengundi mahupun di mata seteru

²¹ Untuk mengetahui dengan lebih lanjut mengenai perihal parti-parti berhaluan kanan tengah di Türkiye, sila rujuk Gülsen Kaya Osmanbaşıoğlu (2014), “Typology of the Center-Right in Turkey,” Disertasi kedoktoran, Jabatan Sains Politik, İhsan Doğramacı Bilkent University.

²² Kalaycıoğlu (2007), “Politics of Conservatism in Turkey,” h. 239-241.

²³ Recep Tayyip Erdoğan (2006), “Conservative Democracy and the Globalisation of Freedom” (ucapan di American Enterprise Institute bertarikh 29 Januari 2004), dalam M. Hakan Yavuz (ed.), *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Parti*, Salt Lake City: The University of Utah Press, h. 333-340.

²⁴ Lihat huraian lanjut berhubung pemikiran baharu bekas penggerak MGH ini dalam Gamze Çavdar (2006), “Islamist *New Thinking* in Turkey: A Model for Political Learning?,” *Political Science Quarterly*, Jil. 121, Bil. 3, h. 477-497.

politikanya dalam kalangan pendukung tegar sekularisme. Bagi meraih kepercayaan masyarakat pelbagai segmen serta mengelak daripada turut mengalami ancaman pengharaman yang sama seperti parti-parti Islamis sebelumnya, pemimpin-pemimpin utama AK PARTİ mengambil keputusan mengubah orientasi politik supaya menepati ciri-ciri parti kanan tengah dan mengadaptasi idea politik baharu iaitu demokrasi konservatif. Dengan ini, AK PARTİ dapat ditonjolkan sebagai sebuah parti yang mewarisi tradisi kanan tengah serta dapat dijarakkan daripada dikaitkan dengan MGH.²⁵ Pendirian untuk menzahirkan AK PARTİ sebagai parti yang mewarisi tradisi kanan tengah boleh difahami jika melihat kepada sejarah politik dan pilihan raya di Türkiye. Jika disoroti, parti-parti berhaluan kanan tengah adalah yang paling kerap mendominasi persaingan dalam pilihan raya sejak sistem pelbagai parti diperkenalkan pada tahun 1947. Parti-parti dari jalur ini mampu sama ada memerintah secara tunggal mahupun membentuk kerjasama dengan parti-parti lain iaitu DP (1950-1960), AP (1965-1980), ANAP (1983-1991 dan 1997-2001) dan DYP (1991-1996). Maka, pendirian AK PARTİ memilih untuk dikaitkan dengan imej kanan tengah boleh difahami sebagai strateginya untuk meraih sokongan segmen pengundi yang selama ini menyokong parti-parti berhaluan kanan tengah, selain untuk mengelakkan pandangan prejudis seteru politikanya terhadap parti yang membawa identiti agama.

Secara ideanya, demokrasi konservatif merupakan satu bentuk sintesis antara nilai-nilai demokrasi liberal dan konservatisme.²⁶ Perkara asas bagi idea demokrasi konservatif adalah pengharmonian antara tradisi dan kemodenan, agama dan demokrasi serta negara dan masyarakat. Berdasarkan idea demokrasi konservatif, perubahan dan kemajuan sewajarnya diadaptasi tanpa meninggalkan identiti, selain tradisi dan nilai-nilai moral yang sepatutnya diseiringkan dengan kehidupan moden.²⁷ Demokrasi konservatif menekankan kemodenan tanpa melupakan tradisi, kesejagatan seiring dengan citra setempat dan rasional tanpa meminggirkan aspek kerohanian.²⁸ Pengharmonian atau sintesis ini meletakkan demokrasi konservatif sebagai sebuah idea politik yang cuba menyeimbangkan antara kehendak untuk memelihara aspek-aspek konservatisme dan keperluan untuk berasimilasi dengan tuntutan moden.

Jika diteliti dengan lebih mendalam, demokrasi konservatif boleh disebutkan sebagai wajah baharu bagi wacana konservatisme Türkiye sebelumnya. Penekanan terhadap tradisi, budaya, identiti dan nilai-nilai moral menggambarkan kaitan antara demokrasi konservatif dan wacana konservatisme Türkiye. Hal ini terserlah pada penekanan AK PARTİ terhadap keteraturan dan mengutamakan keadilan untuk mencapai kestabilan sosial, menjadikan politik sebagai medan untuk berkhidmat demi kepentingan rakyat, melihat keluarga sebagai institusi sosial yang penting, memandang agama sebagai daya penyatu masyarakat serta menjadikan sejarah dan budaya sebagai sumber dan inspirasi politik.²⁹ Selain itu, AK PARTİ juga terbuka kepada inovasi dan perubahan selagi ia tidak bercanggah dengan nilai-nilai teras masyarakat. Dalam erti kata lain, idea demokrasi konservatif menolak sebarang perubahan radikal yang boleh menjejaskan fabrik sosial masyarakat.³⁰ Bagi AK PARTİ, sesuatu perubahan yang dilakukan perlulah beransur-ansur, bersifat organik atau semula jadi dan tidak dipaksakan ke atas sesiapa. Disebabkan itulah AK PARTİ menolak sebarang unsur kejuruteraan sosial (*social engineering*) kerana ia merupakan satu bentuk perubahan radikal dan pemaksaan terhadap masyarakat yang bertetangan dengan semangat perubahan secara semula jadi.³¹

Demokrasi konservatif tidak tercetus secara tiba-tiba, akan tetapi merupakan reaksi Erdoğan dan rakan-rakannya terhadap rampasan kuasa tentera pada tahun 1997. Disebabkan itulah demokrasi konservatif turut diwarnai oleh unsur antagonistik atau penentangan terhadap pihak elit sekular. Dalam hal ini, M. Hakan Yavuz misalnya menyebutkan bahawa demokrasi konservatif seolah-olah beroperasi sebagai platform bagi masyarakat pelbagai identiti dan kepentingan untuk bertemu dan menentang kuasa status

²⁵ M. Hakan Yavuz (2009), *Secularism and Muslim Democracy in Turkey*, Cambridge: Cambridge University Press, h. 87-90; Simten Coşar dan Aylin Özman (2004), "Centre-Right Politics in Turkey after the November 2002 General Election: Neo-Liberalism with a Muslim Face," *Contemporary Politics*, Jil. 10, Bil. 1, h. 66.

²⁶ Ergun Özbudun (2006), "From Political Islam to Conservative Democracy: The Case of the Justice and Development Party in Turkey," *South European Society & Politics*, Jil. 11, Bil. 3-4, h. 548; Bilal Sambur (2009), "The Great Transformation of Political Islam in Turkey: The Case of Justice and Development Party and Erdogan," *European Journal of Economic and Political Studies*, Jil. 2, Bil. 2, h. 121.

²⁷ Çağlıyan-İçener (2009), "The Justice and Development Party's Conception of "Conservative Democracy"," h. 606.

²⁸ Sefa Şimşek (2013), "Conservative Democracy as a Cosmetic Image in Turkish Politics: The Semiology of AKP's Political Identity," *Turkish Studies*, Jil. 14, Bil. 3, h. 437.

²⁹ Çağlıyan-İçener (2009), "The Justice and Development Party's Conception of "Conservative Democracy"," h. 599.

³⁰ Çağlıyan-İçener (2009), "The Justice and Development Party's Conception of "Conservative Democracy"," h. 599; Şimşek (2013), "Conservative Democracy as a Cosmetic Image in Turkish Politics," h. 437.

³¹ Lihat pandangan AK PARTİ terhadap perubahan dalam program parti AK PARTİ di "Parti Programı, II-Temel Haklar ve Siyasi İlkeler (Program Parti, II-Hak Asasi dan Prinsip Politik)," *AK PARTİ*, dicapai 25 Oktober 2022, <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/>.

quo elit sekular.³² Namun, penentangan AK PARTİ terhadap status quo elit sekular dilakukan secara halus dan tidak langsung. Baginya, fungsi utama politik, iaitu untuk memberikan khidmat kepada rakyat, telah mengalami kerosakan dari sudut pemahaman dan pengamalan. Maka, ia melihat praktikaliti politik yang sebetulnya perlu dikembalikan dalam pemahaman umum.³³ Melalui demokrasi konservatif, AK PARTİ cuba mendamaikan antara mereka yang berada di pusat dan mereka yang berada di pinggir, iaitu jurang atau polarisasi yang menjadi masalah terbesar kepada kestabilan sosiopolitik di Turki.³⁴ Pada masa yang sama, AK PARTİ juga melihat bahawa kuasa politik tidak sepatutnya tertumpu di tangan kelompok elit semata-mata. Sebaliknya, ia perlu diseimbangkan dengan peranan kuasa masyarakat sivil yang merupakan segmen majoriti yang sering dipinggirkan. Dengan pandangan majoritarian ini, AK PARTİ menjadikan demokrasi konservatif sebagai alat untuk mengengahkan masyarakat majoriti ke tengah spektrum politik di Türkiye.³⁵

Antara Türkiye dan Malaysia: Memahami Perbezaan Konteks

Jika dibuat perbandingan, Türkiye dan Malaysia sememangnya merupakan dua negara yang berbeza dalam banyak aspek. Dari sudut geografi, Türkiye terletak di persimpangan antara Asia Barat-Balkan-Kaukasus, berada di tengah-tengah peta dunia yang memisahkan antara Asia dan Eropah serta antara timur dan barat. Manakala Malaysia pula merupakan negara yang terletak jauh di sebelah tenggara Asia, berada dalam gugusan kepulauan Alam Melayu (*Malay Archipelago*) dan berada di pertengahan antara laluan China-India. Kedua-duanya dipisahkan oleh jarak sejauh ribuan kilometer.

Lebih penting daripada itu, perbezaan antara Türkiye dan Malaysia sememangnya terzahir pada perkara-perkara fundamental. Berbanding Türkiye yang merupakan sebuah negara sekular, Malaysia pula memperuntukkan Islam sebagai agama bagi Persekutuan.³⁶ Raja-raja di setiap negeri di Malaysia merupakan ketua bagi agama Islam di negeri masing-masing, selain Yang di-Pertuan Agong berperanan sebagai ketua agama bagi negeri-negeri yang tidak mempunyai raja.³⁷ Perlembagaan Persekutuan juga menetapkan bahawa Yang di-Pertuan Agong perlu memberikan sumpah bagi memelihara agama Islam dengan lafaz “wallahi,” “wabillahi” dan “watallahi.”³⁸ Peruntukan-peruntukan ini menunjukkan bahawa Islam mempunyai kedudukan yang sangat penting dalam pentadbiran di Malaysia. Hal ini adalah berbeza daripada Türkiye di mana Presidennya tidak berperanan sebagai ketua agama (lantaran sifat sekular negara yang memisahkan agama daripada mencampuri urusan pentadbiran). Tanpa menafikan terdapat beberapa aspek yang boleh diperbaiki, bagi Mohd Izhar dan Alias, Malaysia sememangnya boleh diiktiraf sebagai sebuah negara Islam sekurang-kurangnya berdasarkan ciri-ciri yang minimum, iaitu: i) ia didiami oleh majoriti umat Islam; ii) ketua negaranya (iaitu Yang di-Pertuan Agong) beragama Islam; iii) pentadbiran negara dikuasai oleh umat Islam; iv) syariat Islam bebas dilaksanakan oleh umat Islam dengan penuh keamanana; dan v) umat Islam berasa aman sejahtera bila berada di Malaysia.³⁹ Keluasan peranan Islam dalam pentadbiran di Malaysia dapat dilihat menerusi kewujudan pelbagai institusi agama sama ada dalam ekonomi, sosial, politik dan pendidikan.

Jadual 1: Perbandingan Konteks antara Türkiye dan Malaysia

	Türkiye	Malaysia
Konteks negara	Sekularisme sebagai asas identiti negara	Islam sebagai agama bagi Persekutuan
Konteks kepimpinan	Presiden Türkiye simbol pemelihara identiti sekular negara	Yang di-Pertuan Agong sebagai ketua agama bagi persekutuan, raja-raja ketua agama bagi negeri-negeri

³² Yavuz (2009), *Secularism and Muslim Democracy in Turkey*, h. 89.

³³ “Parti Programı, II-Temel Haklar ve Siyasi İlkeler,” *AK PARTİ*.

³⁴ Sultan Tepe (2005), “Turkey’s AKP: A Model “Muslim Democratic” Party?,” *Journal of Democracy*, Jil. 16, Bil. 3, h. 76. Dikotomi “pusat-pinggiran” (*centre-periphery*) telah dicetuskan oleh Şerif Mardin dalam menghuraikan pertembungan sosial di Türkiye. Menurutnya, masyarakat Turki, baik dari zaman Uthmaniyyah hinggalah ke zaman republik, dibentuk oleh dua “kelas sosial,” iaitu pusat dan pinggir. Dalam konteks moden, pusat merujuk kepada segmen elit sekular yang secara umumnya mendukung Kemalisme, mendapat tempat dalam sektor politik dan ekonomi. Manakala pinggir pula adalah segmen masyarakat terbanyak yang tidak mendapat keistimewaan seperti segmen elit. Pendukung konservatisme secara umumnya menempati segmen pinggir lantaran kecenderungan mereka terhadap tradisi dan agama, yang bertentangan dengan pegangan segmen elit. Lihat dengan lebih lanjut di Şerif Mardin (1973), “Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?,” *Daedalus*, Jil. 102, Bil. 1, h. 169-190.

³⁵ Şimşek (2013), “Conservative Democracy as a Cosmetic Image in Turkish Politics,” h. 437-438; Özbudun (2006), “From Political Islam to Conservative Democracy,” h. 549.

³⁶ Rujuk Perkara 3(1), Perlembagaan Persekutuan.

³⁷ Rujuk Perkara 3(2, 3 dan 5), Perlembagaan Persekutuan.

³⁸ Rujuk Jadual Keempat, Perkara 37, Perlembagaan Persekutuan.

³⁹ Lihat perbincangan lebih lanjut dalam Mohd Izhar Ariff Mohd Hashim dan Alias Azhar, “Prinsip dan Model Negara Islam: Definisi dan Aplikasinya di Malaysia,” *Journal of Governance and Development*, Jil. 6, h. 53-68.

Konteks bangsa	Bangsa Turki sebagai teraju utama tidak dikaitkan dengan identiti Islam secara langsung	Bangsa Melayu sebagai teraju utama dikaitkan dengan identiti Islam secara langsung
-----------------------	---	--

Sumber: Rumusan penulis

Di samping Islam sebagai agama Persekutuan serta keberadaan institusi raja, Malaysia juga merupakan negara yang sinonim dengan identiti Melayu. Bangsa Melayu adalah penduduk asal yang sekaligus merupakan penduduk majoriti di Malaysia. Menariknya, orang Melayu telah ditakrifkan oleh Perlembagaan Persekutuan sebagai “seseorang yang menganuti agama Islam, lazim bercakap bahasa Melayu, menurut adat Melayu.”⁴⁰ Dalam erti kata lain, agama Islam telah menjadi satu bentuk identifikasi penting bagi Melayu. Pertapakan Islam di Malaysia telah lama berlaku jauh sebelum daripada kemerdekaan lagi. Menurut Mahayudin, tertegaknya kerajaan-kerajaan Melayu Islam seperti di Melaka, Kelantan, Kedah dan Terengganu menggambarkan Islam telah sampai ke tanah ini sejak ratusan tahun yang lampau.⁴¹ Tempoh keberadaan yang panjang ini menyebabkan Islam telah bersebuti dengan hati dan sanubari masyarakat Melayu. Al-Attas memberi gambaran bahawa kemasukan Islam ke Alam Melayu telah diterima secara baik oleh bangsa Melayu, lantas menggantikan pegangan Hindu dan Buddha yang dianuti sebelumnya. Penerimaan ini berlaku disebabkan Islam tidak datang sebagai agama tempelan sepertimana ajaran Hindu dan Buddha, akan tetapi hadir sebagai pakej cara hidup yang komprehensif dan dapat memenuhi kelompangan rohani dan rasional orang Melayu ketika itu.⁴²

Bagi konteks di Türkiye pula, majoriti penduduknya merupakan bangsa Turki (atau *Türk*), iaitu bangsa yang pada asalnya datang dari wilayah Asia Tengah.⁴³ Meneruskan kelangsungan hidup secara nomad, sebahagian bangsa Turki akhirnya menetap wilayah Anatolia, iaitu wilayah yang merujuk kepada negara Türkiye pada hari ini. Islam direkodkan telah sampai ke bangsa Turki sejak kurun ke-8 hasil interaksi secara langsung antara bangsa Arab dan Turki melalui kegiatan perdagangan dan ekspedisi dakwah.⁴⁴ Semasa zaman Kerajaan Abbasiyyah, bangsa Turki telah dilibatkan secara langsung dalam pembangunan negara. Misalnya pada zaman Khalifah al-Mu’tasim (memerintah 833-843), baginda telah merekrut bangsa Turki menjadi anggota tentera dan pengawal peribadi pembesar-pembesar kerajaan. Malah, ada dalam kalangan bangsa Turki telah diberikan jawatan gabenor seta pembesar istana khalifah. Sepanjang tempoh ini, penerimaan Islam dalam kalangan bangsa Turki telah berlaku dengan rancak sehingga identiti Islam menjadi sinonim dengan mereka. Dalam erti kata lain, bangsa Turki secara umumnya telah menerima Islam sejak lebih 1000 tahun yang lalu. Walau bagaimanapun, proses sekularisasi pada zaman Atatürk telah cuba melunturkan identiti Islam pada bangsa Turki. Kesannya, Islam tidak dikaitkan secara langsung sebagai identiti bagi bangsa Turki meskipun mereka, dari sudut pegangan dan amalan, pada dasarnya adalah Muslim. Justeru, identiti Islam bagi bangsa Turki tidak diwartakan secara rasmi sepertimana yang dilakukan di Malaysia (menerusi Perlembagaan Persekutuan), sebaliknya hanya difahami sebagai nilai yang tertakluk kepada ruang lingkup individu.

Berdasarkan perbandingan yang telah dibuat, Türkiye dan Malaysia sememangnya mempunyai perbezaan konteks yang agak ketara. Perbezaan tersebut dapat dilihat sama ada dari sudut konteks negara (antara negara sekular dan negara Islam menurut perlembagaan), konteks kepimpinan (antara Presiden selaku pemelihara prinsip sekularisme dan Yang di-Pertuan Agong serta rajah-raja Melayu sebagai ketua agama) mahupun konteks bangsa (antara bangsa Turki yang tidak dikaitkan secara langsung dengan identiti Islam dan bangsa Melayu yang jelas identifikasi Islamnya) (lihat Jadual 1). Perbezaan konteks ini menunjukkan bahawa wujudnya limitasi pengajaran yang boleh diambil oleh Malaysia, termasuklah terhadap pengalaman konservatisme di Türkiye.

Perbincangan

Pengajaran Buat Malaysia Berdasarkan Perkembangan Konservatisme di Türkiye

Membandingkan perkembangan politik antara dua negara yang berbeza sememangnya tidak boleh dilakukan secara simplistik, lebih-lebih lagi jika melibatkan dua buah negara yang ternyata berbeza secara kontekstualnya seperti Türkiye dan Malaysia. Meskipun perbezaan ini meletakkan limitasi untuk

⁴⁰ Lihat Perkara 160(2), Perlembagaan Persekutuan.

⁴¹ Mahayudin Haji Yahaya (1998), *Islam di Alam Melayu*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, h. 15-24.

⁴² Lihat perbincangan lebih lanjut dalam Syed Muhammad Naquib al-Attas (1999), *Islam dalam Sejarah dan Kebudayaan Melayu*, Kuala Lumpur: Angkatan Belia Islam Malaysia (ABIM), h. 12-22.

⁴³ Norman Itzkowitz (1972), *Ottoman Empire and Islamic Tradition*, New York: Alfred A. Knopf, h. 4.

⁴⁴ Gary Leiser (2006), “Turks,” dalam Josef W. Meri (ed.), *Medieval Islamic Civilization An Encyclopedia*, New York: Routledge, h. 837.

saling mengadaptasi pengalaman politik antara kedua-dua negara tersebut, terdapat beberapa perkara yang boleh dijadikan pengajaran buat Malaysia dengan melihat kepada perkembangan konservatisme di Türkiye.

AK PARTİ telah menunjukkan bahawa pemeliharaan nilai-nilai tradisi tidak bertentangan dengan tuntutan politik moden. Perkara ini dapat dilihat menerusi idea demokrasi konservatif yang dibawa oleh parti tersebut. Demokrasi konservatif merupakan satu bentuk sintesis antara demokrasi moden dan konservatisme. Ia merupakan strategi AK PARTİ bagi membolehkan Türkiye menyertai Kesatuan Eropah (*European Union-EU*). Penyertaan ke dalam kesatuan tersebut merupakan hasrat Türkiye sejak sekian lama, dan telah cuba direalisasikan oleh AK PARTİ. Dalam hal ini, demokrasi konservatif telah dihadirkan sebagai satu ideologi baharu yang selari dengan kehendak demokrasi ala-Eropah, tanpa perlu menggadaikan aspek tradisi.

Selain itu, AK PARTİ juga telah memperlihatkan ketekalan dalam pegangan politiknya meskipun berhadapan dengan penentangan daripada seterusnya. Walaupun elit Kemalıs menentang kuat sebarang unsur Islam dalam politik, Erdoğan serta penggerak AK PARTİ yang lain tidak menyisihkan sepenuhnya wacana politik Islam. Sebaliknya, ia telah diberikan nafas baharu dengan dijenamakan sebagai demokrasi konservatif. Meskipun cuba hadir sebagai parti yang berwajah moden, pro-Barat dan bertoleransi dengan sekularisme, AK PARTİ masih mengekalkan aspirasi politik pro-Islamnya. Dalam ruang politik yang terbatas, parti tersebut telah memberikan tumpuan kepada beberapa agenda agama semasa pentadbirannya seperti memperjuangkan hak untuk pemakaian tudung, memperkasakan pendidikan Islam dan membuka ruang yang lebih luas supaya pengamalan Islam boleh dilakukan secara bebas.⁴⁵ Malah, ia turut mendatangkan tafsiran baharu mengenai sekularisme dengan mengolahnya sebagai tidak berkonfrontasi dengan agama, akan tetapi boleh duduk seiring dengan agama.⁴⁶

Bagi pendukung politik konservatisme, fabrik sosial sangat penting untuk dipelihara kerana ia merupakan kunci utama kepada kestabilan dan keharmonian sesebuah masyarakat. Keteraturan masyarakat tidak boleh diganggu, atau sebaliknya, akan mencetuskan ketidakstabilan sosial yang sukar untuk dipulihkan. Ia dianalogikan sebagai “fabrik” untuk menggambarkan keadaan fabrik yang akan kekal kesan koyaknya meskipun ia dijahit semula.⁴⁷ Jika merujuk kepada program parti serta ucapan rasmi Erdoğan, adalah didapati bahawa AK PARTİ melihat tradisi merupakan perkara yang penting untuk dipelihara. Bagi mereka, tradisi merupakan ejen identifikasi penting yang melambangkan identiti bagi bangsa Turki. Islam sangat dekat dengan bangsa Turki kerana ia merupakan warisan anutan bagi bangsa tersebut. Disebabkan itulah AK PARTİ menekankan supaya identiti Islam, di samping identiti keturkian bangsa Turki terus dipelihara.

Berdasarkan perkembangan konservatisme di Türkiye, terdapat pengajaran yang boleh diambil oleh Malaysia, khususnya dalam konteks melestarikan Islam. Komitmen AK PARTİ memelihara tradisi dalam kerangka demokrasi moden wajar untuk dijadikan contoh oleh Malaysia. Kedudukan Islam di Malaysia yang cukup tinggi, sepertimana yang termaktub di dalam Perlembagaan Persekutuan, perlulah dihargai dan dihormati oleh semua pihak. Jika Türkiye menjadikan sekularisme sebagai identiti negara, senario di Malaysia pula adalah jauh lebih baik dalam konteks mengangkat kedudukan Islam sebagai pencorak identiti negara. Meskipun berhadapan dengan realiti sekularisme yang mencabar, AK PARTİ tetap mengambil kira akan kepentingan untuk mengimbangi kedudukan Islam sebagai identifikasi bangsa Turki sejak sekian lama. Komitmen ini perlu dijadikan pengajaran oleh kerajaan Malaysia, di mana dalam usaha menjadikan Malaysia sebuah negara yang maju dari sudut kebendaan, peranan Islam dalam sektor-sektor pentadbiran negara tidak boleh sama sekali diabaikan. Kedudukan Islam sebagai agama Persekutuan perlu dimanifestasikan melalui peranan Islam yang diperkasakan di setiap peringkat pentadbiran negara.

Politik konservatisme AK PARTİ memperlihatkan bahawa di kala parti tersebut cuba maju ke hadapan dengan menjadi entiti yang moden dan pro-Barat, nilai-nilai yang telah bersebuti dengan masyarakat Turki tetap terus dipelihara, termasuklah identiti keIslaman masyarakatnya. Komitmen ini perlu

⁴⁵ Muhammad Khalis Ibrahim (2022), “Sejarah dan Perkembangan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Turki: Kajian Kritis terhadap Identiti Islamisme, Dasar dan Pentadbiran (2002-2018),” Tesis kedoktoran, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.

⁴⁶ Wan Kamal Mujani dan Muhammad Khalis Ibrahim (2020), “Identiti Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Turki di Persimpangan: Parti Islam atau Sekular?,” *International Journal of Islamic Thought*, Jil. 18, h. 135.

⁴⁷ Ayman Rashdan Wong (2021), *Politik untuk Pemula*, Kuala Lumpur: Patriots Publishing, h. 144.

dijadikan contoh buat Malaysia yang pada hakikatnya lebih menjunjung tinggi kedudukan Islam dalam negara. Penulis berpandangan, terdapat dua institusi yang sememangnya sinonim dengan wajah Islam di Malaysia yang perlu terus dipertahankan. Pertama adalah keberadaan institusi raja Melayu yang diketuai oleh Yang di-Pertuan Agong. Institusi raja Melayu mempunyai sejarah yang panjang, jauh mengatasi usia negara Malaysia itu sendiri. Raja-raja Melayu yang berfungsi sebagai ketua agama Islam di negeri masing-masing, selain Yang di-Pertuan Agong sebagai ketua agama Islam di negeri-negeri yang tidak mempunyai raja, menyerlahkan peranan penting institusi ini dalam konteks kelestarian Islam di Malaysia. Sejarah mencatatkan pada peringkat awal kedatangan Islam di Alam Melayu, penerimaan raja-raja Melayu terhadap Islam turut diikuti oleh masyarakat kebanyakan kemudiannya. Bukan sahaja menyumbang kepada pengembangan Islam, institusi raja turut berperanan dalam memelihara kestabilan negara. Maka, keberadaan institusi raja Melayu perlu terus dipelihara dengan melihat fungsinya dari sudut ketua agama serta pemelihara keharmonian negara.

Kedua, identiti Melayu-Islam sebagai paksi utama bagi negara Malaysia juga perlu terus dipelihara. Adalah diakui bahawa Malaysia merupakan negara berbilang kaum. Namun, kesemua pihak yang terlibat dalam pembinaan “kontrak sosial” sebelum negara mencapai kemerdekaan telah bersetuju, antaranya, mengenai kedudukan istimewa orang Melayu sepertimana yang dinyatakan pada Perkara 153 Perlembagaan Persekutuan.⁴⁸ Peruntukan mengenai kedudukan istimewa orang Melayu adalah selari dengan hakikat bahawa mereka merupakan penduduk asal di negara ini dan secara terbuka menerima kemasukan imigran Cina dan India semasa era penjajahan. Dalam konteks pelestarian Islam di Malaysia, kedudukan orang Melayu sangat penting kerana definisi “Melayu” mengambil kira mereka yang beragama Islam, selain bertutur dalam Bahasa Melayu serta mengamalkan adat dan budaya Melayu. Tambahan pula, orang Melayu merupakan penduduk majoriti di negara ini, di mana keberadaan mereka menyerlahkan lagi ciri-ciri Malaysia sebagai sebuah negara Islam. Malangnya, terdapat laras bahasa politik pada hari ini yang sering melaungkan tuntutan keadilan dan hak sama rata kepada semua tanpa mengira siapa. Fenomena ini turut sampai ke Malaysia yang menyaksikan wujudnya beberapa pihak yang semakin lantang cuba mencabar perkara yang telah disepakati ini.⁴⁹ Mereka yang memegang kuasa politik misalnya perlu lebih tegas dalam mempertahankan identiti dan kedudukan Melayu-Islam selaku kunci utama kepada kekuatan Islam di Malaysia.

Selain itu, perkembangan konservatisme di Türkiye turut menyaksikan bagaimana sebuah entiti yang tidak menjadikan agama sebagai ideologi perjuangan tetap melihat agama sebagai ejen yang penting bagi pembentukan dan kesepaduan masyarakatnya. AK PARTİ memahami bahawa Islam merupakan tradisi yang panjang dalam mencorak identiti dan keutuhan bangsa Turki. Justeru, ia berusaha untuk mengekalkan pengaruh Islam dalam masyarakat meskipun pada masa yang sama, demokrasi dan sekularisme yang diperbaharui naratifnya turut diperjuangkan.⁵⁰ Pengalaman Türkiye ini perlu diambil pengajaran khususnya bagi pelestarian Islam di Malaysia. Bagi konteks di Malaysia di mana Islam merupakan agama yang dianuti oleh majoriti populasinya namun pada masa yang sama pelbagai agama lain yang wujud secara bersama, Islam tidak sewajarnya diperlihatkan sebagai agama yang eksklusif. Sebaliknya, keberadaan Islam perlu dilihat sebagai daya penyatu bagi masyarakat Malaysia berbilang agama. Islam pada dasarnya mempunyai prinsip-prinsip tauhid yang membezakannya daripada agama dan kepercayaan yang lain. Meskipun begitu, Islam pada masa yang sama merupakan agama yang sederhana di mana ia tidak memaksa penganut-penganut lain untuk memeluk Islam,⁵¹ mengakui pegangan penganut agama lain⁵² serta melihat perbezaan sebagai kunci kepada budaya saling mengenali.⁵³ Perbezaan agama dan pegangan yang wujud di Malaysia perlu dilihat dalam kerangka *fiqh*

⁴⁸ Menurut Awang Sariyan, kontrak sosial bagi konteks Malaysia adalah berbeza daripada apa yang diamalkan di Barat, khususnya yang digagaskan oleh Jean-Jacques Rousseau. Kontrak sosial di Malaysia merujuk kepada “...persetujuan anggota-anggota masyarakat atau warganegara tentang asas-asas tertentu yang diputuskan dalam proses membina negara.” Lihat Awang Sariyan (t.t.), “Strategi Menjayakan Bahasa Melayu sebagai Bahasa Negara,” *Klik Web DBP*, dicapai 28 Oktober 2022, <http://klikweb.dbp.my/?p=5364>. Lihat juga Siti Hajar Hj Ikhsan dan Safiah Ahmad (2014), “Kontrak Sosial dalam Pengajaran dan pembelajaran Lisan: Tinjauan terhadap Perspektif Pelajar,” *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Jil. 134, h. 277-278.

⁴⁹ Lihat misalnya “Kenyataan MP Pasir Gudang Pertikai Perkara 153 Hina Keistimewaan Orang Melayu,” *Malaysia Gazette*, dikemas kini 16 November 2021, dicapai 28 Oktober 2022, <https://malaysiagazette.com/2021/11/16/kenyataan-mp-pasir-gudang-pertikai-perkara-153-hina-keistimewaan-orang-melayu/>; “Khoo Kay Kim: Hak Istimewa Melayu Tak Boleh Dipadam,” *Malaysiakini*, dikemas kini 6 September 2010, dicapai 28 Oktober 2022, <https://www.malaysiakini.com/news/142082>.

⁵⁰ Erdoğan (2006), “Conservative Democracy and the Globalisation of Freedom.”

⁵¹ Al-Qur’an al-Karim, Surah al-Baqarah: 256.

⁵² Al-Qur’an al-Karim, Surah al-Kafirun: 6.

⁵³ Al-Qur’an al-Karim, Surah al-Hujurat: 13.

al-ta'ayush, atau fikah kewujudan secara bersama.⁵⁴ Sepertimana yang pernah diperlihatkan pada zaman Nabi Muhammad S.A.W. dan diikuti zaman kegemilangan Islam, keharmonian antara Muslim dan penganut agama lain telah berlaku lantaran Islam daya naungan kepada masyarakat yang beragama anutan. Justeru, intipati sebenar Islam sebagai daya penyatu ini perlu dipelihara dalam konteks Malaysia yang terdiri daripada masyarakat majmuk.

Kesimpulan

Konservatisme merupakan hasil pengalaman daripada konflik politik dan sosial yang berlaku di Barat. Meskipun tidak melalui pengalaman yang sama, konservatisme turut dapat dilihat dalam politik di tempat-tempat lain, termasuklah di dunia Islam. Konservatisme merupakan idea organik yang lahir dalam sesebuah masyarakat sebagai satu bentuk respons terhadap perubahan yang cuba diterapkan, yang dilihat boleh menggugat tradisi dan keteraturan sosial yang telah wujud sejak sekian lama. Dalam hal ini, Türkiye mempunyai pengalaman konservatisme yang panjang kesan daripada pelaksanaan sekularisasi secara radikal oleh rejim Kemal yang cuba mengubah identiti dan mentaliti masyarakat. Di Türkiye, konservatisme diperjuangkan oleh parti-parti berhaluan kanan tengah yang cuba menjadi alternatif kepada parti-parti yang mendukung ideologi Kemalisme. Dalam perkembangan yang lebih terkini, konservatisme telah diangkat oleh AK PARTİ, yang merupakan parti serpihan daripada gerakan politik Islam MGH. Menerusi idea demokrasi konservatif, AK PARTİ telah mensintesis nilai-nilai demokrasi dan konservatisme dalam wacana serta praktik pentadbirannya.

Meskipun berbeza dalam banyak sudut, terdapat beberapa pengajaran yang boleh diambil oleh Malaysia berdasarkan pengalaman konservatisme di Türkiye. Komitmen AK PARTİ yang cuba mengangkat nilai-nilai tradisi (termasuklah identiti Islam bangsa Turki), walaupun berhadapan dengan tentangan daripada seterusnya, merupakan pengajaran terpenting yang perlu diambil oleh Malaysia bagi pelestarian Islam. Makalah ini menyentuh empat aspek yang membentuk intipati yang seharusnya dipelihara bagi tujuan pelestarian Islam di Malaysia, iaitu kedudukan Islam sebagai agama Persekutuan, keberadaan institusi raja sebagai pemelihara agama Islam, kedudukan Melayu-Islam dan intipati sebenar Islam sebagai daya penyatu masyarakat yang pelbagai. Makalah ini menghujahkan bahawa bagi konteks Malaysia, konservatisme merupakan falsafah politik yang penting untuk terus dipegang bagi memelihara keharmonian dan kerukunan masyarakat majmuk.

Rujukan

“Bayan Linnas Siri Ke-155: Konsep Fiqh al-Ta’ayush: Isu di Malaysia dan Penyelesaiannya,” *Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan*, dikemas kini 2 Disember 2018, dicapai 4 Disember 2022, <https://muftiwp.gov.my/en/perkhidmatan/artikel-soal-jawab/2826-bayan-linnas-siri-ke-155-konsep-fiqh-ta-ayush-isu-di-malaysia-dan-penyelesaiannya>.

“Kenyataan MP Pasir Gudang Pertikai Perkara 153 Hina Keistimewaan Orang Melayu,” *Malaysia Gazette*, dikemas kini 16 November 2021, dicapai 28 Oktober 2022, <https://malaysiagazette.com/2021/11/16/kenyataan-mp-pasir-gudang-pertikai-perkara-153-hina-keistimewaan-orang-melayu/>.

“Khoo Kay Kim: Hak Istimewa Melayu Tak Boleh Dipadam,” *Malaysiakini*, dikemas kini 6 September 2010, dicapai 28 Oktober 2022, <https://www.malaysiakini.com/news/142082>.

“Parti Programı, II-Temel Haklar ve Siyasi İlkeler (Program Parti, II-Hak Asasi dan Prinsip Politik),” *AK PARTİ*, dicapai 25 Oktober 2022, <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/>.

Abu Hanifah Haris (2020), “Sejarah Kerajaan Turki Uthmaniyah dan Sumbangannya dalam Bidang Sosiopolitik Abad ke-14 hingga Abad ke-20,” *Journal of Al-Tamaddun*, Jil. 15, Bil. 1, 85-107.

⁵⁴ Lihat ulasan lanjut mengenai *fiqh al-ta'ayush* dalam “Bayan Linnas Siri Ke-155: Konsep Fiqh al-Ta’ayush: Isu di Malaysia dan Penyelesaiannya,” *Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan*, dikemas kini 2 Disember 2018, dicapai 4 Disember 2022, <https://muftiwp.gov.my/en/perkhidmatan/artikel-soal-jawab/2826-bayan-linnas-siri-ke-155-konsep-fiqh-ta-ayush-isu-di-malaysia-dan-penyelesaiannya>.

Al-Attas, Syed Muhammad Naquib (1999), *Islam dalam Sejarah dan Kebudayaan Melayu*, Kuala Lumpur: Angkatan Belia Islam Malaysia (ABIM).

Al-Qur'an al-Karim.

Awang Sariyan (t.t.), "Strategi Menjayakan Bahasa Melayu sebagai Bahasa Negara," *Klik Web DBP*, dicapai 28 Oktober 2022, <http://klikweb.dbp.my/?p=5364>.

Burke, Edmund (1951), *Reflections on the French Revolution*, London: J. M. Dent & Sons Ltd.

Çağlıyan-İçener, Zeyneb (2009), "The Justice and Development Party's Conception of "Conservative Democracy": Invention or Reinterpretation?," *Turkish Studies*, Jil. 10, Bil. 4, 595-612.

Çavdar, Gamze (2006), "Islamist *New Thinking* in Turkey: A Model for Political Learning?," *Political Science Quarterly*, Jil. 121, Bil. 3, 477-497.

Coşar, Simten dan Özman, Aylin (2004), "Centre-Right Politics in Turkey after the November 2002 General Election: Neo-Liberalism with a Muslim Face," *Contemporary Politics*, Jil. 10, Bil. 1, 57-74.

Erdoğan, Recep Tayyip (2006), "Conservative Democracy and the Globalisation of Freedom" (ucapan di American Enterprise Institute bertarikh 29 Januari 2004), dalam M. Hakan Yavuz (ed.), *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Parti*, Salt Lake City: The University of Utah Press.

Fawcett, Edmund Fawcett (2020), *Conservatism: The Fight for a Tradition*, New Jersey: Princeton University Press.

Hazon, Yoram (2022), *Conservatism: A Rediscovery*, Washington: Regnery Gateway.

Huntington, Samuel P. (1957), "Conservatism as an Ideology," *The American Political Science Review* Jil. 51, Bil. 2, 454-473.

Itzkowitz, Norman (1972), *Ottoman Empire and Islamic Tradition*, New York: Alfred A. Knopf.

Jones, Emily (2017), *Edmund Burke & the Invention of Modern Conservatism, 1830-1914: An Intellectual History*, Oxford: Oxford University Press.

Kalaycıoğlu, Ersin (2007), "Politics of Conservatism in Turkey," *Turkish Studies*, Jil. 8, Bil. 2, 233-252.

Kolat, Gül (2002), "Turkish Conservatism from a Comparative Perspective," Tesis sarjana, Jabatan Politik Sains dan Pentadbiran Awam, Bilkent University.

Kulaç, Onur, Çalhan, H. Serhan dan Tuğral, Mehmet (2014), "Conservatism and Turkey: Case of Motherland Party," *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Jil. 5, Bil. 7, 548-554.

Leiser, Gary (2006), "Turks," dalam Josef W. Meri (ed.), *Medieval Islamic Civilization An Encyclopedia*, New York: Routledge.

Lewis, Bernard (2002), *The Emergence of Modern Turkey*, New York: Oxford University Press.

Mahayudin Haji Yahaya (1998), *Islam di Alam Melayu*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Maksudoğlu, Mehmet (1999), *Osmanlı History 1289-1922: Based on Osmanlı Sources*, Selangor: Research Centre, International Islamic University Malaysia.

Mardin, Şerif (1973), "Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?," *Daedalus*, Jil. 102, Bil. 1, 169-190.

Mohd Izhar Ariff Mohd Hashim dan Alias Azhar (2010), "Prinsip dan Model Negara Islam: Definisi dan Aplikasinya di Malaysia," *Journal of Governance and Development*, Jil. 6, 53-68.

Muhammad Khalis Ibrahim (2019), "Peranan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) pada Era Erdogan dalam Perkembangan Islam di Turki (2010-2017)," Disertasi sarjana, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.

Muhammad Khalis Ibrahim (2022), "Sejarah dan Perkembangan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Turki: Kajian Kritis terhadap Identiti Islamisme, Dasar dan Pentadbiran (2002-2018)," Tesis kedoktoran, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.

Muhammad Khalis Ibrahim dan Asyiqin Ab Halim (2020), "Proses Pendemokrasian di Turki: Analisis Terhadap Pindaan Perlembagaan Tahun 2010," *Journal of Al-Tamaddun*, Jil. 15, Bil. 2, 177-195.

Osmanbaşoğlu, Gülsen Kaya (2014), "Typology of the Center-Right in Turkey," Disertasi kedoktoran, Jabatan Sains Politik, İhsan Doğramacı Bilkent University.

Özbudun, Ergun (2006), "From Political Islam to Conservative Democracy: The Case of the Justice and Development Party in Turkey," *South European Society & Politics*, Jil. 11, Bil. 3-4, 543-557.

Pauline Lim Meng Juak (2004), *Kemal Atatürk and the Building of a Modern Turkish Civilization*, Kuala Lumpur: University of Malaya Press.

Perlembagaan Persekutuan.

Perlembagaan Türkiye, edisi 1982, pindaan 2017.

Peter Viereck (t.t.), "Conservatism," *Britannica*, dicapai 23 Oktober 2022, <https://www.britannica.com/topic/conservatism>.

Sambur, Bilal (2009), "The Great Transformation of Political Islam in Turkey: The Case of Justice and Development Party and Erdogan," *European Journal of Economic and Political Studies*, Jil. 2, Bil. 2, 117-127.

Scruton, Roger (2017), *Conservatism*, London: Profile Books.

Şimşek, Sefa (2013), "Conservative Democracy as a Cosmetic Image in Turkish Politics: The Semiology of AKP's Political Identity," *Turkish Studies*, Jil. 14, Bil. 3, 429-446.

Siti Hajar Hj Ikhsan dan Safiah Ahmad (2014), "Kontrak Sosial dalam Pengajaran dan pembelajaran Lisan: Tinjauan terhadap Perspektif Pelajar," *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Jil. 134, 276-282.

Tepe, Sultan (2005), "Turkey's AKP: A Model "Muslim Democratic" Party?," *Journal of Democracy*, Jil. 16, Bil. 3, 69-82.

Wan Kamal Mujani dan Muhammad Khalis Ibrahim (2020), "Identiti Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Turki di Persimpangan: Parti Islam atau Sekular?," *International Journal of Islamic Thought*, Jil. 18, 131-144.

Wong, Ayman Rashdan (2021), *Politik untuk Pemula*, Kuala Lumpur: Patriots Publishing.

Yavuz, M. Hakan (2009), *Secularism and Muslim Democracy in Turkey*, Cambridge: Cambridge University Press.